

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

DECEMBER
1952

ONDER REDACTIE VAN:
H. DE JONG

25e JAARGANG
Nº 10

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: MAJELLAPARK 61, UTRECHT

LEZING OVER WIJK BIJ DUURSTEDE.

Verleden jaar schreef de heer H. Hijmans te Dordrecht een boekje over Wijk bij Duurstede (zie Maandblad October 1951), dat ongetwijfeld de aandacht van de leden heeft getrokken.

Het bestuur verheugt zich erover, de leden thans te kunnen uitnodigen tot bijwoning van een lezing door de heer Hijmans over het onderwerp: *Van Dorestad tot Duurstede*.

Deze lezing is door het bestuur belegd op *Vrijdag 12 December 's avonds om 8 uur* in „De Dietsche Taveerne” op het Oudkerkhof te Utrecht.

De heer Hijmans zal zijn voordracht toelichten met lichtbeelden.

Namens het bestuur:

Ir J. D. M. BARDET, *voorzitter*.

Mr N. B. TEN BOKKEL HUININK, *secretaris*.

MEDEDELINGEN UIT DE VERENIGING

Aan wie gewoon zijn reeds in December hun contributie voor het nieuwe jaar te betalen, wordt in herinnering gebracht, dat het bedrag (f 6.—, of f 8.50 voor wie een *gebonden* jaarboek wenst te ontvangen) overgeschreven kan worden op gironr. 575520 ten name van den „*Penningmeester van Oud-Utrecht*”.

Het register, behorende bij de jaargang 1952 van het Maandblad, ontvangen de leden tegelijk met het Januarinumnummer.

UTRECHTS ZILVER.

Wij willen nog even terugkomen op de tentoonstelling „Utrechts Zilver”, die door een beperkte groep leden der vereniging bezocht werd op 5 November.

Zij die er geweest zijn, behouden ongetwijfeld een goede herinnering aan deze avond. Het enthousiasme van mej. dr M. Elisabeth Houtzager, die ons als directrice van het museum rondleidde heeft stellig bij anderen geestdrift weten te wekken. Niet alleen voor „Utrechts Zilver” maar vooral ook voor de stedelijke afdeling van ons museum zelf, die voor mensen met belangstelling voor het verleden van de stad rijkdommen telt.

Aan de litteratuur over Utrecht is door de catalogus van „Utrechts Zilver” een opmerkelijke bijdrage toegevoegd. In deze catalogus heeft mej. dr Houtzager een inleiding geschreven, die in beknopte vorm de „zilvergeschiedenis” van Utrecht bevat. Een opgave van de bronnen verhoogt de waarde van deze publicatie.

Van betekenis moet voorts de omschrijving der voorwerpen worden geacht. Wie de tentoongestelde stukken te zijner tijd eens in de eigen omgeving (bij voorbeeld in een kerk) terugziet, weet er nu wat van.

Eindelijk: ook de levensbijzonderheden van de diverse zilversmeden zijn van bijzondere waarde. Wij vinden daarin allerlei aardige gegevens over de opleiding, het werk en de woonplaats van de kunstenaars. Zonder het te weten hebben tal van leden der vereniging tijdens de excursie naar de Buurkerk over de graven van utrechtse zilversmeden gewandeld. Blijkens de catalogus hebben immers diverse meesters in deze kerk hun graf gevonden.

de J.

HET BEZOEK AAN DE BUURKERK.

Uit tijdsgebrek is op den middag van het bezoek aan deze middel-eeuwsche kerspelkerk nog wel het een en ander onvermeld gebleven. Eén verzuim werd gelukkig door den Stads-Archivaris, Mr van Campen, hersteld. Hij wees op het feit dat de bisschoppen bij hun bezoek aan Utrecht hun veldheerstenuw in de Buur aflegden en voor het geestelijk gewaad verwisselden. Dan in plechtige optocht in vol ornaat over de Maartensbrug naar den Dom gingen. Kunnen wij, mensen van de 20e eeuw ons wel eenigermate voorstellen wat een grandioze en kleurige stoet de Bisschopstrap besteed en zich in de Michaels-kapel verzamelde?

Dan is helaas ook het orgel vergeten. Het verdient vermelding dat het in 1881 gebouwd werd door den beroemden Utrechtschen

orgelbouwer *J. F. Witte*. Het is een monument van duurzaamheid, structuur en ordonnantie. Bij de inwijding, Paschen 1883, sprak *Professor Beets* de feestrede uit. *Richard Hol* begeleidde dien dienst. De eerste organist was *Willem Petri*, toen nog in soldatenpakje. Na den dood van Witte is het in onderhoud gegeven aan J. de Koff; men zegt dat het thans in onderhoud is bij een bekwaam loodgieter.

Behalve het voortreffelijke opstel van Dr E. J. Haslinghuis in *Bulletin Oudheidk. Bond 1926* — hij was de eerste die zich bezighield met de bouwgeschiedenis van de Buur — en het fraai geïllustreerde standaardwerk van T. Haakma Wagenaar moeten als onmisbare litteratuur de bijdragen genoemd worden van Mr. S. Muller Fzn. Het eert ons stadsbestuur dat het een straat in Tuinwijk genoemd heeft (*Samuel Mullerstraat*) naar deze grootse historische figuur.

Eindelijk is er nog een antwoord te geven op een niet behandelde vraag: het venster boven de preekstoel is volkomen misplaatst. Daar moet zijn of een gesloten muur zonder openingen of vensters van welken aard ook of een volledige open toegang tot het choor. Het is niet aan te nemen dat dit er ooit komt. Maar daar, juist daar, een venster te maken is dom en onverantwoordelijk.

Tenslotte een rectificatie over het getal der wapenborden. Geheyschrijver van 1759 (*J. A. Wachendorf*) vermeldt er 583.

Van verantwoordelijkheid gesproken. Wie ter wereld heeft gevonden dat de steenen kogels uit de Buurtoren verdwenen en verdwijnen? Waarom mogen deze niet als hoogst-belangrijke, plaatselijke, herinneringen aan de beschieting der Spanjaarden blijven waar ze zijn? Of indien tegen het herstel bezwaren rijzen, dan volge men in ieder geval de hoogst betrouwbare aanwijzing van de prenten van Pieter Saenredam, die halfcirkelvormige uithollingen in het opgaand muurwerk geeft. Moet dan alles in Utrecht naar vernietiging en vervlakking?

Bm

De redactie mag er wel aan herinneren, dat de heer Brom bij de rondleiding der vereniging een „jubileum” vierde. Voor de vijftigste maal hielp hij namelijk een gezelschap de Buurkerk bezichtigen.

De heer Bardet heeft in zijn dankwoord aan de rondleider op deze zeldzame prestatie gewezen, waarbij hij niet naliet te attenderen op de verdiensten van de heer Brom voor de verbreiding van de kennis der geschiedenis van Utrecht.

TYPEN UIT VOORMALIG WIJK C.

Onder dezen titel verscheen in het Maandblad van Mei en Juni 1946 een bijdrage, waarin een reeks, in den letterlijken zin populaire figuren ten tooneele gevoerd werd, alle meer bekend onder hun dikwijls zeer drastische bijnamen dan met die, waarmee zij bij den Burgerlijken Stand stonden ingeschreven. Het zienderoogen verdwijnen van de eenmaal zoo bekende stadswijk was de aanleiding om die herinneringen aan een karakteristiek stuk volksleven vast te leggen. Aan het verzoek de meegedeelde gegevens te verbeteren of aan te vullen, wordt thans voldaan door onderstaande bijdrage van iemand, die van jongs af aan van het doen en laten der bewoners van Wijk C kennis heeft kunnen nemen. De schrijver wijkt bij de identificatie van de met bijnamen genoemde personen hier en daar af van den eersten inzender en voegt aan diens relaas verscheidene nieuwe gegevens toe. In den vorm der bijdrage heeft de redactie eenige wijziging aangebracht.

Dien de Nek, zoo genoemd naar den scheeven stand van haar hoofd, woonde niet in de Korte Hamsteeg (1946, blz. 36) — daar woonde *Rooie Trui* —, maar in de Waterstraat. Haar man heette Vermeulen. Zij zette, na het overlijden van Rooie Trui, het door deze uitgeoefende bedrijf van koekebakster voort. Haar opvolgster was vrouw Mantel, bijgenaamd *Jaan de Piepert*, in de Koningstraat. Men kon bij haar pannekoekjes krijgen en 's avonds na 6 uur een bord pap voor 3 cent. 's Maandags had zij drukke klandizie, vooral van de vrouwen en kinderen. De meeste vrouwen hadden eerst bij den kruidenier van Vondel in de Willemstraat voor 2 centen kaas of metworst gekocht, die zij dan in de koeken lieten bakken. Anders kregen zij met koffie aangemaakte stroop op de koeken gesmeerd.

Aal Openlijf (1946, 44) is dezelfde als *Na spring in* (36). Zij woonde in de Koningstraat.

Bet over de steeg werd ook *Bet de rotte appel* genoemd en woonde in de Oranjestraat tegenover de Groenesteeg.

Veenendaal stond gedurende de kermis altijd op het Vredenburg met een handwagen met koek. Als hij met een groote bel genoeg publiek om zich heen verzameld had, begon hij loten te verkoopen, waarop men een koek kon winnen. Zijn vrouw werd *de Strooien Pop* genoemd, omdat(!) zij altijd, lang van lijf en leden, recht als een kaars liep. Zij ging langs de huizen om stoelen te „mâten”, een bedrijf, waarin zij door haar man werd bijgestaan.

Er woonden in Wijk C nog meer „stoelenmâters”, o.a. P. de Jong, bijgenaamd *Luie Piet* en zijn broer *Mannus de Sik*.

Jans de Keizer (1946, 44) heette met haar eigen naam J. Lancee. Haar man werd *Bert de Beer* genoemd. Zij handelden in visch, die zij van buiten lieten komen en aan de venters verkochten, en woonden Oranjestraat, hoek Kranskade. Ook de zoons en dochters hadden bijnamen: *Toon de Beer*, *Rooie Mannus*, *Foppe*, *Jan de Beer*, *Rooie Mie* en *Rooie Hans*. De laatste is nog in leven. Ook deze jongere generatie handelde in visch en fruit. Rooie Hans was met *Lange Willem* getrouwd. Zij verhuurde wagens en hij handelde in

kalveren. Zij woonden in de Koningstraat bij de Waterstraat.

De Kippeneus was de vrouw van den slager van Dussenbroek, Waterstraat, hoek Koningstraat. Men kon haar vroeger altijd op Zaterdag op de kippenmarkt vinden, waar zij kippen zat te plukken en schoon te maken.

Oote Piet, (1946, 45) woonde in de Lange Hamsteeg, evenals *Lange Jaan*. Op straat riepen de jongens dit paar na: „Oote Piet en Lange Jaan hebben samen kwaad gedaan”.

Vrouw Koevoets, bijgenaamd *Mie Poepelemê*, woonde eerst in de Waterstraat, later in de Lange Hamsteeg, waar zij een koffië- en vuurwinkeltje had. Het publiek ging daar 's morgens voor een cent koffië, een cent water en een cent vuur halen „en dan werd er een bākie gezet, hoor!” Als er 's winters op de singels geschaatst werd, stond *Mie Poepelemê* met een tentje op het ijs, meestal bij de Catharijnebrug, en verkocht sinaasappels, koeken en anijsmelk.

De Nel woonde in de Varkenspoort (Bergstraat) en gold als de schrik van Wijk C. Hij was niet bang voor de gevangenis.

Schokje de Bult (1946, 45: liep met piano-orgeltje) woonde in de Jeneverpoort in de Achterstraat.

Rietveld, bijgenaamd *Willem de Lip*, die met een koekkraam de kermissen afreisde, woonde in de Kroonstraat.

Tante Aal was de bijnaam van den voeger *Monisse*, op het Kroonhofje.

Van Ettekoven, bijgenaamd *de Luitenant*, ook al voeger van zijn stiel, woonde in de Waterstraat, hoek Florasteeg en dreef later een handel in aardappelen.

Ook B. Okhuizen, met den toenaam *de Gaper*, was voeger en woonde in de Achterstraat.

De Hoedendoos was de bijnaam van een gezin in de Koningstraat, dat zich onderhield met het maken van hoedendoozen.

W. Willemse, alias *Willem van den kouden vloer*, had een café in de Willemstraat, niet grooter dan 12 m², waarvan de vloer uit blauwe plavuizen bestond.

Piet van Schaik had zijn bijnaam *Piet de Mineur* te danken aan zijn vroegeren dienst bij het wapen der mineurs. Hij was voor eenige jaren nog in leven.

Raadsing, bijgenaamd *Napoleon*, sjouwerman, in de Koningstraat, ging 's zomers vaak als wafel- of poffertjesbakker met een poffertjeskraam mee op tournée.

In de Florasteeg woonde *de Slak* = van Zutphen, mandenmaker en in de Koningstraat de Wed. van den Berg, bijgenaamd *de Rozepot*.

Hans Dona en haar zuster *Pietje Moeme* woonden in het Padde-moesje. Haar man, *de Kokkel*, liep eenige jaren geleden nog met harde en losse turven.

Van den Berg, bijgenaamd *de Busmeester*, was van beroep kleremaker, in de Koningstraat.

Van den Hoorn had twee bijnamen: *de Koolneus* en de *Gouden Klomp*. Hij was veel bij de koolschippers, die roode en witte kool aanvoerden, en sliep in logementen of in kelders.

A. K.

Tot zoover deze mededeelingen van een insider. M. J. Brusse schreef indertijd een boekje over „Het rosse leven in de Zandstraat” (te Rotterdam). Ook over de bonte bedrijvigheid en de eigen-aardige bevolking van Wijk-C zou een merkwaardig boekje zijn open te doen. Naast de genoemde bijdrage in het Maandblad van 1946 zouden daartoe ook de artikeltjes in den jaargang 1939 (blz. 59—63 en 76), de bijdrage over het utrechtsche stadsdialect in Jaarboekje 1943 en de „realistische” brochure „Schooier, waar ga jij naar toe”, die (Jan) E(ngelman) in 1922 schreef voor de vereniging „Het Goed Kosthuis”, materiaal kunnen leveren.

HERINNERINGEN AAN WIJK C.

In aansluiting op het bovenstaande laten wij hier een paar herinneringen aan Wijk C volgen, zoals ds H. C. Briët — jarenlang pastor van Sint Jacob — ze schreef in „Hervormd Utrecht” van 24 October j.l.:

Wijk C, zoals ik het jaren lang gekend heb, bestaat niet meer. De gemeente besloot enige jaren geleden alles te laten afbreken wat stond op de Varkensmarkt en omliggende straten en stegen. De bedoeling was om er mooie flat-woningen te zetten, waar niets van gekomen is.

De bewoners van de afgebroken huizen zijn toen gevlucht naar woningen in de zijstraten van de Amsterdamsestraatweg en elders.

In October 1905 kwam ik hier in Utrecht vanuit Koudum in Friesland en kreeg toen de keus tussen de wijken Buurkerk en Wijk C, de wijk van ds Verhoeff, toen nog niet lang overleden.

Omdat ik liever een wijk had waarin ik zelf opnieuw kon beginnen, koos ik Wijk C. Daar werd toen veel geëvangeliiseerd en ik dacht dat dat ook het beste was. Maar een paar bewoners van Wijk C zeiden mij, dat een dominee niet mocht evangeliseren, maar wel huis- en ziekenbezoek doen.

Ik ben daarop ingegaan en heb er nooit spijt van gehad, al bleef het evangelisatiewerk mijn sympathie en medewerking behouden.

En nu volgen enige voor mij onvergetelijke gesprekken en werken.

In de eerste wereldoorlog ontmoette ik een bejaarde juffrouw die zei: „Meneer dominee, nu kan ik niets meer krijgen van de regering en van de smokkel, die toch ook van de regering uitgaat, ook al niet.

Antwoord: „Juffrouw, de smokkel is slecht en gaat volstrekt niet uit van de regering. Dus pas op. Maar hier heb je een kwartje van de regering.” Daar was het haar eigenlijk om te doen.

In de tweede wereldoorlog gebeurde er iets vreselijks:

Duitse soldaten gingen door de Willemstraat Wijk C binnen op een dag waarop heel veel vrouwen haar was buitenshuis deden. En wat deden die soldaten? Zij schopten de wastobben om en smeten de waskieren over de straten. Gevolg was dat de Wijk-C'ers opvlogen en die Duitsers met allerlei vuil en stenen en scheldwoorden achterna zaten. De volgende dag hoorde ik het en vreesde dadelijk wat dit kon worden, dat kon een verwoesting worden van de hele wijk met haar bewoners. Gelukkig kende ik iemand, die contact had met de Ortscommandant. Het gevolg was, dat aan de kant van de Willemstraat, hoek Vreeburg, een bord werd geplaatst met: „Voor soldaten verboden”.

Zelf werd ik in Wijk C langzamerhand ook politie. Als er in een straat vooral vrouwen ruzie hadden met schelden en vloeken en ze zagen mij aankomen dan ging alles uiteen en was het met de ruzie gedaan.

Wij woonden niet lang in 'n mooi huis hoek Bemuurde Weerd en Singel. Dus vlak tegenover Wijk C. Op een nacht wordt er hard gebeld. Ga naar beneden en er staat een man die zegt: Meneer dominee er ligt in de Achterstraat een vrouw te bed, die helemaal bewusteloos is. Wij willen wel graag dat U komt. „Zeg maar dat ik zo gauw mogelijk komen zal”.

Ik kom daar in de Achterstraat. Alles vol mensen. Ik vraag: „Wat is er”? Antwoord: Twee vrouwen hebben hier hevige ruzie gehad, de ene woont hier niet en de andere ligt helemaal bewusteloos in bed. Ik dring door de massa heen en kom eindelijk aan de bedstee en zie die vrouw daar werkelijk helemaal bewusteloos liggen. Zij reageert op geen handdruk en op geen vraag. Daarop zeg ik tot de mensen die er zijn: Vrienden zij heeft rust en stilte nodig, dus we gaan naar huis. Nauwelijks zeg ik dat of er roept een vrouw: „'t Zal toch geen kwaad kenne als je eens een gebedje voor haar doet?” Ik antwoord: „Goed, laat ons bidden”, en daarna zeg ik: „en nu gaan we allemaal naar huis, want de nacht is er niet om ruzie te maken maar om te slapen.” Daarop gingen ze weg naar alle kanten en ik naar huis.

Een paar dagen daarna was de bewusteloze weer beter.

BOEKBESPREKING

G. Labouchere. *The mediaeval churches of Utrecht*, Utrecht (1952), (20 blzn. met plattegrond). 8°.

In het Maandblad van October 1939 werd een boekje aangekondigd van

dezen schrijver met gegevens over bouw en architectonische lotgevallen der oude utrechtsche kerken en over de belangrijkste nog bestaande voorwerpen, welke zich in die kerken bevinden of bevonden hebben, getiteld „De oude kerken van

Utrecht". Het was een door de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer uitgegeven handig werkje, vol zakelijke gegevens over de bouwgeschiedenis der tien middeleeuwsche kerken. Lang uitverkocht, werd het thans vervangen door bovengenoemde engelsche uitgave, die echter niet meer de naar den vorm uitermate dorre, schematische inhoud bevat, maar in een nieuwe bewerking een vlotter relaas geeft van den bouw der onderscheidene kerken. Wie met dit doordachte en op groote kennis steunende boekje gewapend onze oude kerken gaat bezichtigen, zal heel wat meer vrucht hebben van zijn wandeling dan degene, die zoo maar wat rondloopt en zoo maar wat kijkt. Voor het waarlijk genieten van oude architectuur heeft de ongewijde doorgaans behoefte aan een gids, die zoowel historisch als kunsthistorisch op de hoogte is.

Blijkt het boekje in een behoefte te voorzien, dan is de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer voornemens een Nederlandse vertaling te doen volgen. Het werkje van 1939 blijft intusschen als gemakkelijk te raadplegen „jaartallenboekje" zijn waarde behouden.

v. C.

Dr E. D. Baumann, *Een lijfarts der Oranjes in de 17e eeuw*. Utrecht, Kemink & Zn.

De schrijver heeft hier in een prettig leesbaar boekje de levensbeschrijving gegeven van een merkwaardige Utrechter: Dr Willem van der Straaten (Stratenus). Deze was afkomstig uit een aanzienlijk Utrechts geslacht. Hij werd in 1621 alhier stadsgeneesheer en lector in anatomie. Als zoodanig gaf hij hier de eerste anatomische demonstra-

ties voor de chirurgijns. Toen in 1636 de „Illustere School" tot Academie werd verheven, was Stratenus haar eerste medische hoogleraar. Tevens was hij de eerste, die klinisch onderwijs aan het ziekbed gaf. Aan de oudere Leidse Academie gaf men tot dan slechts theoretische lessen.

De schrijver deelt hierbij een en ander mede over het „Nosocomium" (het vroegere Catharijne-gasthuis) en over het eerste „Theatrum anatomicum". Dan volgen de jaren tussen 1646 en 1672 waarin Stratenus de hof-arts was van de „Princen van Oranjen". Als zoodanig behandelde hij Frederik Hendrik, Willem II en Willem III. Daarna werd deze krasse oude heer nog op zijn nog 81e jaar burgemeester van Utrecht, en twee later later lid van de generaliteitsrekenkamer! Hij stierf in 1681, in zijn 89e levensjaar. De schrijver doet nog enige aardige mededelingen over de deftige begrafenissen van dien tijd — des avonds, bij toortslicht.

A.

J. H. Meter, „Prof. Dr J. Bleuland", zesde verz. van de Oudh.k. Kring. „Die Goude" 1950.

Hier treffen we de levensbeschrijving aan, van den grondlegger van het anatomische museum te Utrecht. Bleuland was te Utrecht hoogleraar van 1795 tot 1826. Zijn particuliere verzameling van anatomische praeparaten (2600 stuks) is door Koning Willem I voor de academie aangekocht als „Museum Bleulandinum". Die naam staat er thans nog boven. Enkele praeparaten ervan staan nu opgesteld in het Universiteitsmuseum.

A.